

ESZMEISÉG A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK OKTATÁSÁBAN

Farkas Nándor

A fiatal nemzedék nevelésében az egyik legfontosabb feladat a társadalmi nevelés. Ezen a téren különféle tényezők hatnak, többek között az iskola, melynek az a feladata, hogy szervezeten és módszeresen munkálkodjon az ifjúság képzésén és nevelésén, különösképpen tudományos világnézetének kialakításán. Az iskolai tanítás egész oktató-nevelő folyamata és a tanulók szabad tevékenysége is erre irányul. A társadalomtudományi és humanista tantárgyaknak különösen nagy nevelő szerepük van az ifjú emberek személyiségének, egyéniségének kialakításában.

Tanúi vagyunk annak, hogy a szocialista és politikai gondolat szüntelenül fejlődik nálunk és az egész világban. A társadalomtudományok és a politikai tudományok fejlődése erős támaszul szolgál a kommunistáknak és minden haladó embernek a progresszív társadalmi fejlődésért és az emberek öntudatának fejlesztéséért vívott harcban.

Ez érvényes az iskola tevékenységére is, amely a szocialista és a politikai gondolat alkalmazásával és fejlesztésével a tanításban és a tanulók szabad tevékenységében hozzájárul ezer és ezer ifjú ember helyes társadalmi neveléséhez és a szocialista társadalmi viszonyok építéséhez. Vitathatatlan, hogy pedagógiai gyakorlatunk tartalmas, gazdag és megfelelő szintet ért el.

Egyúttal azonban bizvást állíthatjuk azt is, hogy a szocialista gondolat és a szocializmus fejlődése nem tükröződik ugyanolyan intenzitással a mindennapi tanításban. A tudományok eredményeinek és megállapításainak alkalmazása az iskolai tanításban gyakran késik, és ezáltal az oktatás és nevelés is elmarad az objektív lehetőségek mögött.

A tudományos szocializmus eredményeinek gyorsabb átvitele kétirányú szervezett tevékenység:

- meghatározott problémák intézményes megoldása és
- az öntudatos erők akcióba és harcba indítása a szubjektív természetű fogyatékoságok leküzdésére.

Némelyik társadalomtudományi tantárgy kialakítatlan programja, a káderhiány és bizonyos tankönyvek hiánya alkotja azt a problémacsoportot, amelyet intézményesen kell megoldani. Ezek a problémák részben az oktató-nevelő folyamat állandó fejlődése és tökéletesedése miatt, részben az iskolareform után nem teljesen megoldott kérdések miatt keletkeztek.

Az iskolai programmal kapcsolatban problémát jelent bizonyos társadalomtudományi tantárgyak időbeli összeegyeztetése, egybehangolása. Ebben a tekintetben kiválik a társadalmi berendezéssel foglalkozó tantárgy, amelyre vonatkozóan a probléma abban a formában jelentkezik, hogy meg kell állapítani a társadalomtudományok, vagy még tágabban, a humanista tudományok körébe tartozó tantárgyakhoz való viszonyát.

Fennáll az a veszély, hogy a társadalmi berendezés nincs a legszerecsébbben beiktatva az iskolai programba a szociológiához vagy a filozófiához való viszonyát illetően. Ugyanis alapos ok van arra, hogy kétségbe vonjuk a tananyag megismerési sorrendjének helyességét, amely szerint először egy meghatározott társadalmi sajátos politikai berendezéséről és társadalmi alkatáról tanulnak, és csak azután tanulják az általános szociológiát. Logikusnak látszik, hogy az előbbinek tanulása feltételezi az utóbb tanultak ismeretét. Elfogadható ugyan a mai megoldás is, amely induktív módszerre utal, de ebben az esetben feltétlenül az ilyen koncepcióknak megfelelő módosításokat kell eszközölni az iskolai programon.

Mindenesetre eszmei, tudományos, szakszerű és pedagógiai elemzésnek kellene alávetni a társadalmi berendezéssel foglalkozó tantárgy programját, főképpen pedig megvalósításának gyakorlati eredményeit.

Bizonyos hézagokra is rámutathatunk a tanítási programokban. Ugyanis nem vezettük be az újabb, szerfölött hatékony oktató-nevelő eszközöket, a televízió- és rádiódrámát, a szín- és filmművészetet, amelyek fejlettebb környezetben a mindennapi élet tartozékai.

Továbbá rá kell mutatnunk arra, hogy némelyik társadalomtudományi tantárgy (történelem, irodalom) programja túlméretezett, túlságosan terjengős, és emiatt nem lehet feldolgozni e tantárgyak korszerű részeit, hanem túlnyomórészt csak a múlt tanulmányozására szorítkoznak.

Az iskolai programokkal kapcsolatban arra is rá kell mutatni, hogy mivel Vajdaságban különböző nyelvű iskolák vannak, rendkívül fontos integrálni a múlttal foglalkozó tantárgyak programjait, nemcsak a nemzeti múlt, hanem a kulturális eredmények és a civilizáció kölcsönös megismerése végett, illetőleg mindazoknak az elemeknek kölcsönös megismerése végett, amelyeken népeink közös élete épül. „A marxizmus és leninizmus szellemében való nevelésnek közösnek és egységesnek kell lennie” — mondta Tito elvtárs az Újságíró Szövetség elnökségi tagjaival folytatott beszélgetésben. A különféle népek és nemzetiségek iskolai programjának integrálása fontos tényező lesz a fiatal nemzedék közeledésében és egységének kovácsolásában.

A legszembetűnőbb a káderprobléma. Ugyanis a társadalomtudományi tantárgyak egy részére nincs meghatározott jellegű, megfelelő összetételű káderünk. Bizonyára a legidősebb a káderkérdés a társadalmi berendezés és államberendezés alapjainak tanításában. Köztudomású, hogy főiskolai és egyetemi rendszerünkben még mindig nincs külön tanészék vagy csoport, amely ennek a tantárgynak tanítására képez pedagógusokat. Tanításával rendszerint történelem- és földrajztanárokat, ritkábban jogászokat bíznak meg. Sem az előbbieket, sem az utóbbiakat nem felelt meg, mivel az előbbieknél minimális szakképzettségük sincs e tantárgy előadására, a jogászok viszont nem szerezték meg a középiskolai tanításhoz elengedhetetlenül szükséges pedagógiai ismereteket. Végül ezekkel a pedagógusokkal nem indult meg olyan módszeres munka, amely legalább részben kiküszöbölne hiányos szakértelmüket. Hasonló, csak még súlyosabb a szociológiai és filozófiai előadók problémája.

Ezenkívül bizonyos elmaradás észlelhető a társadalomtudományi káder iskoláztatásában. Fakultásaink nagyobb súlyt helyeznek tudományos

káder, mint elemi vagy középiskolai társadalomtudományi tanárok képzésére. Ezzel kapcsolatban rá kell mutatni arra, milyen nagy problémákkal küszködnek a tanítóképző iskolák a rendezetlen program, a káderhiány és a szükséges eszközök hiánya miatt. Habár az utóbbi időben bizonyos haladás történt ezekben az iskolákban anyagi alapjuk megoldása tekintetében, mégis sok még a nyílt kérdés, és megoldatlanságuk megnehezíti az elemi iskolai káder iskoláztatását.

Tanulmányozni kell a társadalomtudományi tantárgyak összes káderproblémáit és meg kell találni megoldásukat, mert tarthatatlan, hogy ezen a számunkra fontos területen nincs megfelelő káderünk.

A tankönyvek tekintetében csak némileg jobb a helyzet. Tudjuk, hogy némely tantárgyhoz még nincs tankönyvünk. A tankönyvek hiánya és elavultsága főképpen a középfokú szakiskolákban és az ipari tanulók iskoláiban okoz problémát. Ezenkívül komolyan bírálható némely tankönyv tartalma, mert csak alig-alig tükrözi a társadalmi és politikai gondolatot. Továbbá a társadalomtudományi tantárgyak némely kérdésének feldolgozásában gyakori jelenség a leegyszerősítés, az idealizálás, az elfogult védelem, és mindez még jobban eltorzítja a tanítást. Ha mindehhez hozzáadjuk, hogy az iskolai könyvtárak nagyon siralmas állapotban vannak (sok helyütt a közkönyvtárak helyzete sem lényegesen jobb), akkor a társadalomtudományi tantárgyak tanítása szempontjából jelentős problémává válik a szükséges irodalom beszerzésének lehetősége és felhasználása.

Az eddig felsorolt problémákat nagyjából az iskolán kívül, köztársasági vagy más szinten lehet megoldani, és javarészt függetlenek a tanításban közvetlenül részvevő káderektől.

Iskoláinkban azonban szubjektív természetű fogyatékoságok és problémák is vannak, s megoldásuk elsősorban a Kommunista Szövetség tagjaitól, de a tantestület és az iskola társadalmi igazgatása szerveinek igyekezetétől, törekvésétől is függ. Az iskolai káderekkel az utóbbi időben folytatott számos megbeszélés és vita arra vall, hogy nagyrészt felismerték a tanításban megnyilatkozott gyengeségeket, és bíráló, harcoss viszonyulásuk a gyengeségekkel szemben kellő alapul szolgál a hiányosságok fokozatos isküzdésére. A kommunista pedagógusok nagy részét az a kívánság hatja át, hogy sikeresen megbirkózzanak a szubjektív jellegű gyengeségekkel.

Nemcsak a társadalomtudományi tantárgyak alakítják ki a tudományos világnézetet, hanem a pedagógiai gyakorlat teljes egészében. Az iskola tevékenységének egybehangolásában bizonyos gyengeségek észlelhetők.

Elsősorban az az irányzat jelentkezett, hogy az egzakt tudományokat és a társadalmi tudományokat különválasszák. A világnézet kialakítását a társadalomtudományokra bízzák és ennek keretében kizárólag a történelem- és filozófiatanárokat tekintik illetékesnek és felelősnek az ideológiáért, a szocialista társadalom jelenségeinek, eszmei és politikai alkatának megmagyarázásáért. Ez azonban hiba, mert a természettudományok nélkül nem lehet tudományos világnézetet kialakítani. Minden tantárgyban az iskola egységes eszmei és nevelő hatásának kell érvényesülnie. A tantárgyaknak, sőt valamelyik tantárgy módszertani egységeinek megbontása és különválasztása folytán vulgarizálják a bázis és a felépítmény viszonyának tudományos tételét. Egyik helyen kategorikusan azt állítják, hogy a bázis az alap, amely a tudatot tükrözi, más helyütt a módszertani egységek konkrét feldolgozásában túl nagy teret adnak a szubjektív tényezőknél. A személyek ilyen tudománvtalan feldolgozása a történelemben és az irodalomban az osztályharc feldolgozása helyett idealizmushoz és nemzeti romanticizmushoz vezet.

A társadalomtudományok tanításában is idealizálás, elfogult védelem és dicsőítés nyilatkozik meg, ennek folytán a tanulók torz képet alkotnak maguknak az életről. Az átmeneti időszak szocializmusában megnyilvánuló bizonyos ellentmondások mellőzése ábrándokba ringatja a fiatalokat, nem fejleszt bennük alkotó jellegű viszonyt jövő hivatásuk és általában a munka iránt. A tananyag tudományos magyarázására irányuló követelés egyben az eszmeiségnek, a marxista dialektikus gondolkodásmódnak, a természeti és társadalmi jelenségek marxista dialektikus megítélésének követelése is. A társadalomtudományok és politikai tudományok mai színvonala lehetőséget ad arra, hogy az ifjú nemzedék tudományos ismereteket szerezzen a nálunk és a világban lejátszódó gazdasági és társadalmi folyamatokról.

Olykor a politizálás szolgál a tanítás eszmei alapjának módszerül. A társadalomtudományi tantárgyak tudományos tényeinek ismertetése helyett némelyik előadó megkísérli, hogy az eszmei nevelést csak a tanítás politikai időszerűsítésével valósítsa meg. Ennek következménye a felületesség, tudománytalanság és a módszertani egység nem marxista feloldozása.

Meglehetősen elterjedt jelenség az iskolákban, hogy a marxizmust meghatározott kör (főképpen az ifjúsági vezetők stb.) hivatásbéli kötelességének tekintik. Helyenként teljesen megfelelnek a marxizmus szóról, mintha szégyenkeznének miatta, és ennek természetesen az a következménye, hogy a szubjektív tényező nem lép fel szervezeten, az egyének pedig szubjektív módon lépnek fel. A forradalmat befejezett ténynek magyarázzák, mintha az ifjú nemzedéknek már semmi dolga sem volna, mintha a forradalom nem folytatódna más adottságokban. A társadalomtudományoknak egész nemzedékek előtt fel kell fedniük a társadalmi fejlődést és a szüntelen fejlődést a társadalmi viszonyokban.

Jelentős haladás történt az irodalom programja tekintetében, de a tanítás gyakran történelmi tényekkel van túlterhelve, és nem irányítja, neveli kellő mértékben az esztétikai ízlést. Továbbá az irodalmi alkotó szabadság magyarázásában meglehetősen sok az anarchia. Gyakran hiányzik az irányadás arra vonatkozóan, mit és hogyan kell olvasni, milyen következtetéseket kell leszűrni, hogyan kell felmérni és megítélni az irodalmi értékeket.

Az a jelenség is észlelhető, hogy különféle módon kezelik ugyanazokat a programtégeket, főképpen a történelemben meg az irodalomban, és ez a maga módján nemzeti elzárkózáshoz, helyenként nemzeti felsőbbrendűséghez vezet, s ahelyett, hogy ezek a tantárgyak a különféle népek és nemzetiségek tudategységének és akcióegységének nevelésére szolgálnának, éppen ellenkező hatást érnek el.

A különféle népek és nemzetiségek ifjúságának egységes nevelése végett iskoláinkban még nagyobb mértékben fel kell használni azokat a tevékenységi formákat, amelyek főképpen a területi iskolákban máris kedvező eredménnyel jártak. A területi iskolák kedvező irányban haladtak a nemzeti elzárkózás és kizárólagosság szétzúzásának vonalán, a fiatal nemzedék közeledésének fejlesztésében azonban tovább kell jutnunk az iskolai és iskolán kívüli közös tevékenység sokoldalú formáinak fejlesztésével.

Hangsúlyozni kell, hogy az ifjúság viszonya a társadalomtudományi tantárgyak tanítása iránt teljes egészében kedvező, de éppen a társadalomtudományi tantárgyak tanításában megnyilvánuló gyengeségek miatt néha negatív viszony alakul ki. Emiatt gyakran tehernek tekintik a társadalomtudományi tantárgyakat, rettegnek a tantárgytól és az előadótól, és ezért csak leckeszerűen tanulják, a szó rossz értelmében.

A kommunisták és a társadalmi igazgató szervek tevékenységének alapja az iskolákban éppen ezek az eszmei problémák és gyengeségek. Ezek az eszmei problémák és gyengeségek álljanak a szüntelen eszmei tevékenység központjában, e problémák megoldására kell tömöríteni minden szubjektív erőt, és haladóbb álláspontokat kell kiharcolni. A Kommunista Szövetségnek és minden egyes tagjának szervezett fellépése e problémák nyilvános megvitatásának és bírálatának építő jellegű légkörében fokozatosan kialakítja a társadalomtudományi tantárgyak tanításának tudományos színvonalát.